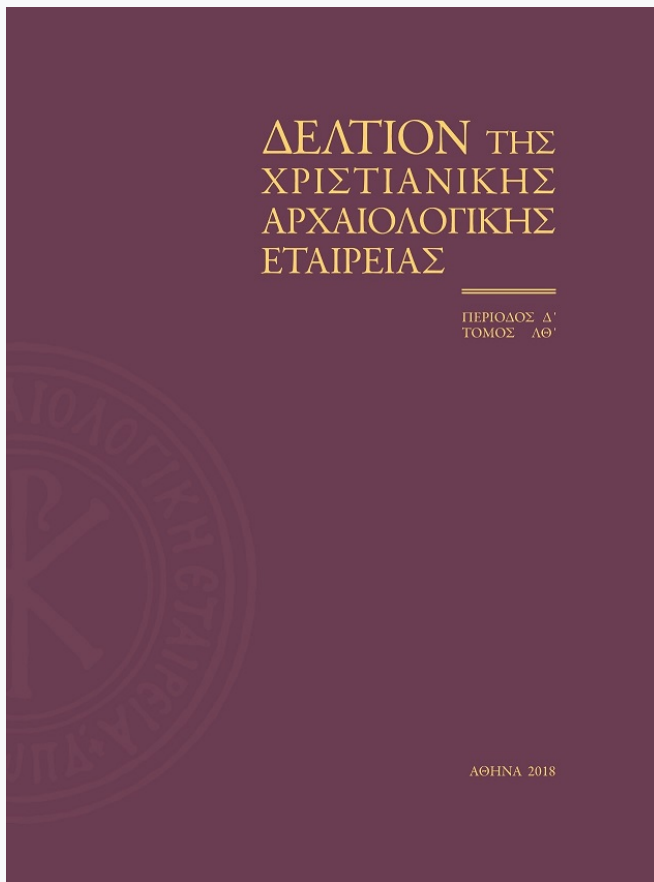

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 39 (2018)

Δελτίον ΧΑΕ 39 (2018), Περίοδος Δ'. Αφιέρωμα στη μνήμη Χαράλαμπου Μπούρα

Χαράλαμπος Μπούρας, 17 Ιουλίου 1933 – 27 Ιουλίου 2016

Παναγιώτης Λ. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ (Panayotis L. VOCOTOPOULOS)

doi: [10.12681/dchae.18850](https://doi.org/10.12681/dchae.18850)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ (Panayotis L. VOCOTOPOULOS) Π. Λ. (2018). Χαράλαμπος Μπούρας, 17 Ιουλίου 1933 – 27 Ιουλίου 2016. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 39, 1–4. <https://doi.org/10.12681/dchae.18850>

Φωτογραφίζοντας την Άγία Τριάδα του Μέριπακα (Φωτ.: Π. Α. Βοζοτόπουλος, 8 Ιανουαρίου 1990).

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΟΥΡΑΣ

17 Ιουλίου 1933 – 27 Ιουλίου 2016

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 παρακολουθοῦσα τακτικά τις διαλέξεις που διοργάνωνε κάθε άνοιξη στο Βυζαντινὸ Μουσείο ἢ Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, πρὶν καθιερωθεῖ ἀπὸ τὸ 1980 τὸ ἐτήσιο Συμπόσιο Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης. Πρόσεξα στὶς διαλέξεις ἐκεῖνες ἕναν νέο ἀκροατὴ μὲ εὐγενικὰ χαρακτηριστικά, ψηλό, λιγομίλητο, πὸν παρακολουθοῦσε τὶς ὀμιλίες μὲ ἀμείωτο ἐνδιαφέρον. Ὁ ἀκροατὴς ἐκεῖνος ἦταν ὁ Χαράλαμπος Μπούρας, νεοδιορισμένος ἀρχιτέκτων τῆς Ἀναστηλώσεως. Δὲν θυμᾶμαι πὼς ἀκριβῶς ἔγινε ἡ γνωριμία μας, ἴσως στὸ ἀναγνωστήριο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, τοῦ ὁποῖου εἴμεθα τακτικοὶ θαμῶνες. Πολὺ σύντομα ἡ γνωριμία ἐξελίχθηκε σὲ στενὴ φιλία καὶ ἀλληλοεκτίμηση.

Ὁ Χαράλαμπος Μπούρας εἶχε γεννηθεῖ στὶς 17 Ἰουλίου 1933 στὴν Πρέβεζα, ὅπου ὁ πατέρας του Θεόδωρος, καταγόμενος ἀπὸ τὸ Νησί (Μεσσήνη), ἦταν διευθυντὴς τοῦ Παραρτήματος τοῦ Γενικοῦ Χημείου τοῦ Κράτους. Ἡ μητέρα του Φραγκίσκη κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἄνδρο. Ἦταν ὁ δεῦτερος ἀπὸ τρία παιδιά· τὰ ἄλλα ἦταν κορίτσια. Δύο χρόνια ἀργότερα ὁ πατέρας του μετετέθη στὴν Χίο, ὅπου ὁ Μπάμπης μεγάλωσε καὶ ἔβγαλε τὸ Δημοτικὸ καὶ τὸ Γυμνάσιο. Τὸ 1952-1957 ἐσπούδασε ἀρχιτεκτονικὴ στὸ Ἐθνικὸ Μετσόβιο Πολυτεχνεῖο. Εὐτύχησε νὰ ἔχει ἐκεῖ καθηγητὲς, μεταξὺ ἄλλων, τὸν Ἀναστάσιο Ὁρλάνδο, τὸν Παναγιώτη Μιχαήλ, τὸν Δημήτρη Πικιώνη, τὸν Νίκο Χατζηκυριάκο-Γκίκα, τὸν Δημήτριο Εὐαγγελίδη καὶ τὸν Ἀντώνιο Σῶχο. Ἀφοῦ ὑπηρετήσε τὴν στρατιωτικὴ του θητεία ὡς ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς στὸ Μηχανικὸ τὸ 1957-1959, προσελήφθη τὸν Μάρτιο τοῦ 1960 στὴν μοναδικὴ τότε μόνιμη θέση ἀρχιτέκτονος τῆς Ἀναστηλώσεως, στὴν ὁποία εἶχε ἤδη ἐργασθεῖ ὡς σπουδαστὴς καὶ ὡς ἔκτακτος ἀρχιτέκτων. Ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτὴ συνέταξε μελέτες στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως πλήθους μνημείων, ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν, καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ὀργάνωσε καὶ ἐπέβλεψε τὶς σχετικὲς ἐργασίες. Μετέσχε καὶ σὲ πολλὰς ἀνασκαφές, σπουδαιότερη ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἦταν ἡ ὑπὸ τὸν Ἰωάννη Παπαδημητρίου ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος στὴν Βραυρώνα.

Τὸ 1962-1964 ὁ Μπούρας μετέβη μὲ ὑποτροφία τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως εἰς Ἑσπερίαν, κατὰ τὴν καθιερωμένη ἔκφραση, ὅπου παρηκολούθησε μαθήματα καὶ σεμινάρια τῶν André Grabar, Pierre Demargne καὶ Anatole Frolov στὴν École Pratique des Hautes Études, τὸ Collège de France καὶ τὸ Institut d'Art et d'Archéologie στὸ Παρίσι, καὶ ἐπραγματοποίησε πολλὰ ἐνημερωτικὰ ταξίδια στὴν Γαλλία καὶ ἄλλες χώρες. Ἐξεπόνησε ἐκεῖ διδακτορικὴ διατριβὴ 3ου κύκλου γιὰ τὶς θύρες καὶ τὰ παράθυρα στὴν βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ, πὸν παρέμεινε δυστυχῶς ἀνέκδοτη.

Λίγο μετὰ τὴν ἐπιστροφὴ του στὴν Ἑλλάδα ὁ διευθυντὴς Ἀναστηλώσεως Εὐστάθιος Στίκας ἐτέθη σὲ διαθεσιμότητα καὶ τὴν διεύθυνση τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς ἐπωμίσθηκε γιὰ μερικὸς μῆνες ὁ Μπάμπης. Εἶχα μόλις διορισθεῖ ἐπιμελητὴς Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία κατὰ τὴν πολὺμηνη ἄσκησή μου νὰ ἐκτιμῶ τὴν ἐργατικὴ καὶ τὴν ἀντοχὴ τοῦ Μπάμπη. Μετὰ τὸ καθημερινὸ του ὥραριο παρέδιδε τὸ ἀπομεσήμερο στοὺς νέους ἐπιμελητὲς μαθήματα ἀρχιτεκτονικοῦ σχεδίου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλοὶ ὠφελήθηκαν τὰ μέγιστα, ἐνῶ ἄλλοι, ὅπως ἐγώ, τὸ ἔριχναν στὴν πλάκα.

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1965 ὁ Μπάμπης ὑπέβαλε ὑποψηφιότητα σὲ ἔδρα Ἱστορίας τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς πὸν εἶχε προκηρυχθεῖ στὴν Πολυτεχνικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἄρθρα του εἶχε ἐν τῷ μεταξὺ συγγράψει καὶ μονογραφία γιὰ τὰ σταυροθόλια μὲ νευρώσεις στὴν βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ ὁποία ὑποστηρίχθηκε στὴν Πολυτεχνικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης ὡς

διδασκαρική διατριβή, έγκρίθηκε με τόν βαθμό άριστα στις 9 Νοεμβρίου 1965 και τυπώθηκε από τόν Ταμείον Αρχαιολογικών Πόρων λίγο πριν από τήν έκλογή. Πριν καλά καλά κυκλοφορήσει, δημοσιεύθηκε όχι ιδιαίτερα εύμενης βιβλιοκρισία με προφανή σκοπό νά έπηρεάσει δυσμενώς τούς εκλέκτορες. Συντάκτης ήταν παλαιός βυζαντινολόγος, ύποψήφιος σέ έδρα τού Πανεπιστημίου Άθηνών, όπου ή έκλογή μπορούσε νά έπηρεασθεί από τόν Όρλάνδο. Ό Μπάμπης είχε φυσικά δυσφορήσει, εύτυχώς όμως όλα πήγαν όμαλά και στις 27 Άπριλίου 1966 εξέλέγη καθηγητής επί τριετεί θητεία, ενώ τρία χρόνια αργότερα ή έδρα μετετράπη σέ τακτική.

Στήν Θεσσαλονίκη ό Μπάμπης στρώθηκε στήν δουλειά με τήν συνήθη του μεθοδικότητα και εργατικότητα. Θυμάμαι ότι περαστικός από τήν Θεσσαλονίκη ένα χρόνο αργότερα, καθ' όδον προς τόν Άγιον Όρος, πρόσεξα ότι τόν μόνο φωτισμένο παράθυρο αργά τήν νύχτα στο έπταώροφο κτήριο τής Πολυτεχνικής Σχολής ήταν τού γραφείου του. Ήδη τόν 1968 εξέδωσε σέ δύο τόμους τες παραδόσεις του περι Ιστορίας τής Αρχιτεκτονικής. Δίδαξε επί πλέον θέματα αναστηλώσεων και αποκαταστάσεων μνημειακών συνόλων καθώς και αρχαιολογικής νομοθεσίας. Κατ' ανάθεσιν έδίδαξε αρχιτεκτονικό σχέδιο και ζωγραφική. Με συνεργάτες τήν Μαρία Καμπούρη, τήν Λασκαρίνα Φιλιππίδου και τόν Γιώργο Βελή έδημιούργησε σύγχρονο σπουδαστήριο με αρχείο μνημείων και φωτοθήκη. Παράλληλα, συνέχιζε τήν συγγραφική του δραστηριότητα. Τόν 1967 έκυκλοφόρησε τόν βιβλίο του για τήν αρχιτεκτονική τής στοάς τής Βραυρώνος, πόν άφησε έποχή.

Κατά τόν διάστημα τής θητείας τού Μπάμπη στο Άριστοτέλειο, είχα τοποθετηθεί στήν νεοσύστατη Έφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων, βλεπόμεστε όμως σχετικά συχνά και οργανώσαμε και περιοδείες σέ μνημεία. Από ταξίδι στήν Αίτωλοακαρνανία και τήν Δυτική Πελοπόννησο τόν 1968 προέκυψαν άρθρα τού Μπάμπη για τόν Άγιο Στέφανο Ριβίου στήν Ακαρνανία, τήν Παλιοπαναγιά τής Μανωλάδος και τήν βασιλική τής Ζούρτσας. Τού είχα παραχωρήσει τήν προτεραιότητα δημοσίευσεως και τού μεσαιωνικού Κάστρου τού Καλάμου, με τόν όποιο τελικώς δέν καταπιάσθηκε, έπειδή ήταν αναγκαία ή συνεργασία με τοπογράφο.

Τόν 1974 ό Μπούρας, πόν είχε έν τώ μεταξύ παντρευθεί τήν αρχιτέκτονα Λασκαρίνα Φιλιππίδου, εξέλέγη καθηγητής Ιστορίας τής Αρχιτεκτονικής στήν έδρα τού Έθνικου Μετσοβίου Πολυτεχνείου, πόν είχε κενωθεί μετά τήν συνταξιοδότηση τού Δημητρίου Κωνσταντινίδη. Έδίδαξε στο Πολυτεχνείο επί 25 συναπτά έτη, επέβλεψε τήν συγγραφή 28 διδασκαρικών διατριβών, όργάνωσε Αρχείο Τεκμηρίωσης Μνημείων με εκατοντάδες σχεδίων και δεκάδες χιλιάδων φωτογραφιών, ιδίως δικών του και τής Λασκαρίνας, καθώς και με συνεχώς ένημερωνόμενα βιβλιογραφικά δελτία, τά όποια είχε ξεκινήσει από τήν Θεσσαλονίκη, και καθιέρωσε τά μαθήματα έμβαθύνσεως, όπως τά απεκάλεσε, όπου κάθε Πέμπτη απόγευμα καταξιωμένοι αλλά και εκκολαπτόμενοι αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι και αρχαιολόγοι αναπτύσσουν ένα θέμα τής ειδικότητός των και ακολουθεί εύρεία συζήτηση. Τά μαθήματα αυτά κατόρθωσαν νά έπιβιώσουν μέσα από άμέτρητες κινητοποιήσεις και καταλήψεις, και συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Ό Μπούρας φρόντισε νά εξασφαλίσει τήν στελέχωση τού κλάδου τών αναστηλωτών αρχιτεκτόνων με τήν άποστολή δεκάδων προικισμένων αποφοίτων για μεταπτυχιακές σπουδές σέ ανώτατες σχολές τού έξωτερικού, ιδίως στο York τής Άγγλίας, με τήν καθιέρωση μαθημάτων αποκαταστάσεως τών μνημείων και διατηρήσεως τών συνόλων, και τελικά με τήν ίδρυση τόν 1997 στο Πολυτεχνείο τού πρώτου μεταπτυχιακού προγράμματος προστασίας μνημείων και συνόλων στήν Ελλάδα. Έδωσε ιδιαίτερη ώθηση στόν κάπως παραμελημένο κλάδο τής μεταβυζαντινής ναοδομίας με τήν έκδοση συναγωγών μελετών υπό τόν γενικό τίτλο *Έκκλησίες στήν Ελλάδα μετά τήν Άλωση*, όπου είχε τήν γενική επιμέλεια και συνέτασε ό ίδιος τά εύρετήρια.

Πέραν τών καθηκόντων του στο Πολυτεχνείο έδραστηριοποιείτο άνιδιοτελώς σέ πολλούς τομείς. Ήταν ή ψυχή και επί πολλά έτη πρόεδρος τής Έπιτροπής Συντηρήσεως τών Μνημείων τής Άκροπόλεως και διοργάνωσε σχετικά διεθνή συνέδρια με τήν συμμετοχή κορυφαίων αρχιτεκτόνων και αρχαιολόγων.

Συμμετέσχε στις έπιτροπές των μνημείων του Άσκληπιείου τής Έπιδαύρου, του ναού του Έπικουρείου Άπόλλωνος Φιγαλείας, τής Άκροπόλεως τής Λίνδου, των μνημείων τής νοτίας κλιτύος τής Άκροπόλεως Άθηνών, τής Νέας Μονής Χίου και του Πρωτάτου. Διετέλεσε έπί τριακονταετιάν περίπου μέλος του Κεντρικού Άρχαιολογικού Συμβουλίου. Ήταν μέλος τής διοικούσης έπιτροπής του Μουσείου Μπενάκη, όπου συνετέλεσε στην ίδρυση των πολυ σημαντικών Άρχείων Νεοελληνικής Άρχιτεκτονικής, στην έπιτυχία των οποίων συνέδραμε ως μέλος τής έπιστημονικής έπιτροπής. Ύπηρξε ιδρυτικό μέλος τής Έλληνικής Έταιρείας και διετέλεσε έπί πολλά χρόνια, έπί προεδρίας των άεμνήστων Μανόλη Χατζηδάκη και Γιώργου Γαλάβαρη, γενικός γραμματέας τής Χριστιανικής Άρχαιολογικής Έταιρείας.

Παράλληλα, ο Μπάμπης συνέχιζε άκάματος την έρευνητική και συγγραφική του δραστηριότητα, που έκάλυπτε όλους τους κλάδους τής ιστορίας τής Άρχιτεκτονικής έχει συγγράψει, μερικές φορές με συνεργάτες, 13 αυτότελη δημοσιεύματα (μερικά μεταφράσθηκαν στην άγγλική), ένα λεξικό και 160 περίπου άρθρα σε συλλογικούς τόμους, πρακτικά συνεδρίων και έγκριτα έλληνικά και διεθνή περιοδικά. Πολλές δημοσιεύσεις του, όπως ο έξαιρετος *Όδηγός τής Χίου*, άπευθύνονται και σε εύρύτερο καλλιεργημένο κοινό. Έχει έπιμεληθεί την έκδοση 13 συλλογικών τόμων και πρακτικών συνεδρίων. Τα διδακτικά του έγχειρίδια έγνώρισαν έπανειλημμένες άνατυπώσεις. Τα περισσότερα γραπτά του αναφέρονται στην βυζαντινή άρχιτεκτονική και γλυπτική, έχει όμως δημοσιεύσει ιδιαίτερα άξιόλογες μελέτες και για την άρχαία, γοθτική, όθωμανική, μεταβυζαντινή και νεώτερη άρχιτεκτονική. Τα κείμενά του χαρακτηρίζει σωστή δομή, πληρότης, καλλιέπεια, άρίστη βιβλιογραφική τεκμηρίωση και είκονογραφούνται με έξαιρετικά σχέδια του ίδιου. Ξεχωρίζει από πολλούς έρευνητές τής βυζαντινής άρχιτεκτονικής με το ένδιαφέρον του για τα κοσμικά κτήρια και την πολεοδομία. Ως καθηγητής συνέχισε να συντάσσει τεχνικές μελέτες, όπως τής άναστηλώσεως του μαρμάρινου τέμπλου τής Νέας Μονής Χίου.

Μερικά δημοσιεύματα έγράφησαν από κοινού με την Λασκαρίνα Μπούρα, ή οποία μετά τον γάμο της είχε κάνει σπουδές Ιστορίας τής βυζαντινής τέχνης στο Λονδίνο, είχε ειδικευθεί στην γλυπτική και εργάζετο στο Μουσείο Μπενάκη. Δυστυχώς έχασε την σύζυγό του το 1989. Το κενό αυτό ήλθε να άναπληρώσει μετά δύο έτη μία από τις πρώτες μαθήτρίες του, ή Κορνηλία Χατζηασλάνη, με έπί πλέον σπουδές άρχαιολογίας, προϊσταμένη του Τομέα Ένημέρωσης και Έκπαίδευσης τής Ύπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Άκρόπολης, με την οποία έζησε 25 εύτυχισμένα χρόνια και απέκτησε και έναν έξαιρετικό γιό, σήμερα μηχανολόγο μηχανικό.

Θά ήθελα να έπιμείνω σε μερικές από τις πολλές άρετές του άλησιμόνητου φίλου μου. Τον χαρακτήριζε παρομιώδης εργατικότητα και μεθοδικότητα. Όταν μελετούσε την στοά του ίερού τής Άρτέμιδος Βραυρωνίας, πήγαινε στον χώρο με το φορητό που μετέφερε υλικά μετά την πολύωρη κοπιώδη εργασία του στην Διεύθυνση Άναστηλώσεως, εργαζόταν το άπόγευμα συνεχώς άποτυπώνοντας και κρατώντας σημειώσεις, και επέστρεφε άργα με το ίδιο φορητό, για να άσχοληθεί τις βραδυνές ώρες με την έπεξεργασία του υλικού και την συγγραφή του κειμένου. Η μελέτη κατετέθη έτοιμη για δημοσίευση, με 107 σχέδια του συγγραφώς, σε δύο άκριβώς έτη. Στην ύποδειγματική άναστήλωση τής στοάς έτήρησε τις άρχές που τότε είχαν άρχίσει να εφαρμόζονται: περιορισμένη και διακριτική προσθήκη συμπληρώσεων χωρίς άπολάξευση των έπιφανειών των θραύσεων, δυνατότητα διακρίσεως των συμπληρώσεων, τήρηση τής άρχής τής άναστρεψιμότητας. Την άνάγκη τήρησεως των άρχών αυτών καθώς και τής ίδρύσεως Γενικού Άρχείου των Μνημείων τής Έλλάδος, όπως και τής μεταπτυχιακής εκπαίδεύσεως άρχιτεκτόνων και γενικότερα τεχνικών, είχε άναπτύξει σε άνακοίνωση στο Πρώτο Πανελλήνιο Άρχαιολογικό Συνέδριο το 1967. Σε μνημεία που έπισκεφθήκαμε μαζί και άργότερα έδημοσίευσε, όπως ή Παλιοπαναγία Μανωλάδος και ή Παναγία τής Ζούρτσας, με έντυπωσίασε το γεγονός ότι του άρκοϋσε μία και μόνη όλιγόωρη έπίσκεψη για να κρατήσει σημειώσεις, να κάνει μετρήσεις και να βγάλει φωτογραφίες, ενώ έγω σε άνάλογες περιπτώσεις έπισκέπτομαι έπανειλημμένως ένα μνημείο πριν το δημοσιεύσω.

Είχε έποπτεία όλων των περιόδων τής άρχιτεκτονικής και γενικότερα τής ιστορίας τής τέχνης. Στις

έβδομαδιαίες διαλέξεις της Πέμπτης κρατούσε λεπτομερείς σημειώσεις στην διάρκεια των ανακοινώσεων και κατά την συζήτηση έλάμβανε πάντα τον λόγο με εύστοχες παρατηρήσεις και υποδείξεις, ανεξαρτήτως του περιεχομένου.

Υποστήριζε με σθένος τις θέσεις του, αλλά δεν τον διέκρινε δογματισμός και δεχόταν υποδείξεις, έφ' όσον επείθετο για την ορθότητά τους. Θυμάμαι ότι ένιότε, όταν επρόκειτο να συζητηθούν στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο θέματα της Έφορείας Κλασικών Αρχαιοτήτων και του Μουσείου Θεσσαλονίκης, που διηύθυνε ή σύζυγός μου, ο Μπάμπης διαφωνούσε με την εισήγηση της Έφορείας. Η Ίουλία Βοκοτοπούλου παρίστατο τότε στην συνεδρίαση και με τα επιχειρήματά της έπειθε κατά κανόνα για το δίκιο της τον Μπάμπη, που της είχε μεγάλη εκτίμηση.

Έφερέτο με γαλατική ευγένεια προς όλους, περιλαμβανομένων των φοιτητών και εργατών, και είχε ιδιαίτερη αίσθηση του χιούμορ. Τον θυμάμαι να σατιρίζει με θυμοσοφία διάφορες καταστάσεις που συναντήσαμε κατά το δεκαπενθήμερο ταξίδι μας στην Άλβανία, τον Μάιο του 1987, όπου συνειδητοποιήσαμε ότι έχει αρβανίτικες ρίζες –Μπορ σημαίνει στα άλβανικά άνδρας. Ήταν κάπως μονοκόμματος και ήρνήθη, στο τέλος του ταξιδιού, να δώσει συνέντευξη στην άλβανική τηλεόραση. Ανάλογη άκαμπτη στάση έτήρησε 15 χρόνια αργότερα, όταν η τουρκική χωροφυλακή μάς συνέλαβε κατά την επίσκεψή μας με άλλους συναδέλφους στο παραμεθόριο φρούριο της Αίνου. Τα κατά την περιπέτεια εκείνη, που είχε ευτυχώς αίσιο τέλος, έχω διηγηθεί στον *Μέντορα* (τεύχος 112, Ίούνιος 2015, σ. 204-205).

Λίγες, σχετικά με την έκταση και την σημασία του έργου του, είναι οι διακρίσεις που άπενεμήθησαν στον Μπάμπη, όπως συχνά συμβαίνει με έπιστήμονες χαμηλών τόνων, που δεν έπεδιώκουν την προβολή τους. Το 2002 του είχε άποννηθεί ο Ταξίαρχης του Φοίνικος και το 2003 το παράσημο του άποστόλου Παύλου από την Ίερά Σύνοδο της Έκκλησίας της Ελλάδος. Ήταν άντεπιστέλλον μέλος της Σερβικής Άκαδημίας Έπιστημών και Τεχνών και του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ίνστιτούτου. Το 1995 του άπενεμήθη άργυρό μετάλλιο της γαλλικής Académie d'Architecture, το 2007 έτιμήθη σε ειδική εκδήλωση στο Μουσείο Μπενάκη, από τα πρακτικά της όποιας έσταχυολόγησα πολλές χρήσιμες πληροφορίες (*Για τον Χαράλαμπο Μπούρα*, Άθήνα 2009), ενώ το βιβλίο του για την *Βυζαντινή Άθήνα* βραβεύθηκε το 2012 από την Άκαδημία Άθηνών, στην όποια είχε υποβάλει προ είκοσαετίας υποψηφιότητα χωρίς να έκλεγεί. Σε μεταγενέστερες έκλογές που είχαν σχέση με την αρχιτεκτονική, δεν θέλησε να υποβάλει πάλι υποψηφιότητα. Χαμένη είναι η Άκαδημία.

Τον Φεβρουάριο του 2016 ο σύλλογος *Διάζωμα*, που άσχολεείται με την άξιοποίηση αρχαίων θεάτρων, όργάνωσε ειδική εκδήλωση για να τιμήσει τον καθηγητή Μπούρα, κατά την όποια προεβλήθη και ταινία για την προσωπικότητα και την δράση του. Ήταν η τελευταία φορά που τον είδα καλά στην υγεία του. Ύστερα από λίγο μαθεύτηκε ότι είχε προσβληθεί από λευχαιμία και άρχισε να μπαينوβγαίνει στο νοσοκομείο. Κατά διαστήματα αισθανόταν καλύτερα, προήδρευσε, μάλιστα, τον Μάιο σε συνεδρία του 36ου Συμποσίου της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης ή άσθένειά του όμως ήταν άνιάτη και έξέπνευσε στις 27 Ίουλίου, δέκα μέρες μετά την 83η επέτειο των γενεθλίων του. Παρά το ότι η κηδεία έγινε σε περίοδο διακοπών, πλήθος κόσμου παρέστη στην νεκρώσιμη άκολουθία, κατά την όποια έχοροστάτησε ο αρχιεπίσκοπος Άθηνών Ίερώνυμος. Η παρουσίαση στις 19 Μαρτίου 2018 ενώπιον πολυπληθούς άκροατηρίου του έντυπωσιακού διτόμου άφιερώματος συναδέλφων και μαθητών του *Ήρωσ κτίστης*, που ξεκίνησε ως τιμητικός τόμος αλλά τελικά έξεδόθη ως έπιμνημόσυνο, έγινε άφορμή να άκουσθούν εύστοχες άποτιμήσεις της προσωπικότητας και του έργου του.

Ο Χαράλαμπος Μπούρας δεν είναι πια μαζί μας, μάς άφησε όμως πολύτιμη παρακαταθήκη τα άναστηλωτικά έργα που έμελέτησε και έξετέλεσε, τα υποδειγματικά κείμενά του και ένα φωτεινό παράδειγμα σοφίας, εργατικότητας και ήθους, που θα θυμούνται πάντα όλοι όσοι είχαν την τύχη να τον γνωρίσουν.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Α. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ